



Lehko ikasgelan lantzeko materiala

Nerbioi-Ibaizabal bailarako ikastetxeetan tokian tokiko eta bailarako ondare etnolinguistikoa lantzeko egitasmoa



Zuztarluze

- 3. orrialdea - Kalekumeak: Toponimoak lantzen
- 4. orrialdea - Zer da ba?: Hiztegia lantzen 1
- 6. orrialdea - Ni bizi nahiz baserrian: Gure ohiturak
- 7. orrialdea - Berbalapikoa: Hiztegia lantzen 2
- 10. orrialdea - Ekina baragarria da: Esaera zaharrak lantzen
- 14. orrialdea - Kantuke eta kontuke: Bertsoan kantari

44 toponimo (22 eraikin / 22 paraje)

Eraikinak

Abrisketako San Pedro (*ermita, Arrigorriaga*)
Almiñatxiki (*baserria*)
Altzisketa (*iturria*)
Andra Mari (*eliza, Galdakao*)
Aranguren (*torretxea - Orozko, XVI.*)
Arbide (*zubia, Arrankudiaga, 1638koa*)
Ariz (*torretxea, Basauri*)
Atxandi (*baserria*)
Bakiola (*industrialdea*)
Bidebarrieta (*bidea*)
Eperretxe (*baserria, Arakaldo*)
Etxatxu (*baserria*)
Iberlanda (*zubia*)
Jane (*jauregia, Ugao-Miraballes*)
Landa (*jauregia*)
Landaberde (*errota*)
Larrakozubieta (*zubia*)
Neberazarreta (*elur-zuloa*)
Torrebekoa (*baserria*)
Zollourrutiko (*iturria*)
Zubikoa (*etxea*)
Zubiondo (*errota, Etxebarri*)

Aurkintza-Parajea

Albitzar (*tontorra*)
Altzaga (*erreka-zuloa*)
Arkotxa (*auzoa, Zaratamo*)
Arrañoatxa (*tontorra*)
Astozaingo (*erreka*)
Belaunaga (*basoa*)
Erletxe (*parajea, Galdakao*)
Ganekogorta (*mendia*)
Ibaizabal (*ibaia*)
Igartza (*auzoa*)
Irubide (*parajea, Basauri - Galdakao*)
Itxina (*parajea, Orozko*)
Kamaraka (*mendia*)
Kastillozar (*tontorra*)
Kobeta (*basoa*)
Labeko (*auzoa*)
Malmasin (*mendia*)
Ollargan (*mendia, Arrigorriaga - Basauri*)
Otxanduri (*auzoa*)
Seisakon (*erreka-zuloa*)
Upo (*mendia, Arrigorriaga - Galdakao*)
Zubitxueta (*auzoa*)

100 berba+sinonimoa

Abazuzea=Txingorra
Adabakia=Petatxua
Amaibakoa=Bukaezina
Amatau=Itzali
Aratusteak=Inauteriak
Arkera=Arreske
Armozua=Gosaria
Artzea= Bahea
Arrastia=Arratsaldea
Astea=Kirtena
Atuna=Hegaluzea
Atxurra=Aitzurra
Atzamorra=Azkura
Baragarria=Barregarria
Behar egin=Lan egin
Berakatz=Baratxuria
Berbakerea=Hizkera
Berbotsa=Hitzotsa
Berenberegi=Apropos
Bernak=Hankak
Bihurria=Okerra
Burugogorra=Tematia

Buztanikarea=Ipurloka
Egundo=Inoiz
Eho=Irindu
Epertargia=Ipurtargia
Eskusaua=Komuna
Etxetoa=Etxetzarra
Ezkaratza=Sukaldea
Ferrila=Trenbidea
Firua=Haria
Galarazo=Debekatu
Garoa=Ihintza
Guardasola=Aterkina
Hatsa=Kiratsa
Hatsura=Uhatsa
Igarri=Asmatu
Ihartu=Lehortu
Ihiztokia=Padura
Ikoa=Pikua
Indarbakoa=Indargabea
Ipizkia=Labakia
Iretargia=Ilargia
Izartu=Esnatu

Izenburua=Ezizena
Izetu=Piztu
Jaramon egin=Kasu egin
Jesarri=Eseri
Kakarroak=Karnabalak
Katakuxea=Lepazuria
Kirikolatza=Kirikinoa
Kobazuloa=Haitzulo
Koitadua=Gizajoa
Kortea=Ukuilua
Kuartilua=Litro erdi
Kurubioa=Liztorra
Laprast egin=Irrist egin
Leia=Izotza
Lez=Bezala
Lohi=Zikin
Lotsorra=Lotsatia
Lukia=Azeria
Madaria=Udarea
Memeloa=Kokoloa
Mixarra=Urtxintxa
Negauta=Nekatuta

100 berba+sinonimoa

Oinaztua=*Tximista*

Okarana=*Arana*

Okila=*Katatxoria*

Okotza=*Kokotsa*

Olgau=*Jolastu*

Ortozik=*Oinutsik*

Ortuaria=*Barazkia*

Ostendu=*Ezkutatu*

Osterabe=*Berriro*

Otordua=*Jatordua*

Porasuz=*Poderioz*

Potxingoa=*Putzua*

Satsa=*Simaurra*

Satsa lez=*Ugari*

Sendia=*Familia*

Tangadea=*Tanta*

Tarraz=*Arrastaka*

Trokea=*Sakonunea*

Troxera=*Kaxa handia*

Txibarroa=*Kaparra*

Txikerra=*Txikia*

Udagoiena=*Udazkena*

Ugaraxoa=*Igela*

Ugazabea=*Jaubea*

Ur-handiak=*Uriolak*

Uriola=*Uholdea*

Urrin=*Urruti*

Urteguna=*Urtebetetzea*

Usigi=*Kosk egin*

Zelai=*Lau*

Zelan=*Nola*

Zemendia=*Azaroa*

Zila=*Zilborra*

Zozpala=*Ezpala*

Zukua=*Zihaina*

Zuztarra=*Sustraia*

20 argazki

Soloko tresneria: animaliekin erabiltzen dena
Makinea, narra, areak, itailak, karramarroa, txilindroa, alperra...

Soloko tresneria: norberak erabiltzekoa
Aitzurrak, igitaia, eskubarea, mokil-porrea, sardea, kakoa, laiak...

Baserriko animaliak

*Oiloa, oilarra, oilandak, oilaskoak, txitak...
Behia, idia, zekorra, txahala...
Ardia, aharittoa, artxoa...*

Soloan ipinten den jeneroa

Artoa, indabak, patatak, piperrak, tomateak, azenorioak, idarrak, bainak, kalabazak...

Fruta-arbolak

Sagarrondoak, madariondoak, pikondoak, gereziondoak, mizperuak...

Basoko animaliak

Azkonarra, basurdea, katumixarra, lukia, ogigaztaia, kirikolatza...

Basalandareak

Bitxilorea, ginarra, ira, larrosa, malba, otea...

Txoriak

Birigarroa, kurloia, mika, txindorra, urretxindorra, elaia...

Baserriko abereetatik lortzen ditugun jatekoak

Esnekiak: gazta, gatzatua...; arrautzak, okela; txarrikiak: pernilak, txorizoak, buzkantzak...

Baserriko lanetatik sortutako herri-kirolak

Harria jasotzea, txingak eroatea, enborrak aizkorarekin edo trontzarekin ebagitea, sokatira...

100 berba+definizioa

Abazuzea=*Hotzaren ondorioz lei zati biribiletan jausten dan euria.*
Adabakia=*Erropetako zuloak tapetako erabilten dan telazko txatala.*
Amaibakoa=*Amaierarik ez daukana.*
Amatau=*Argitzeari edo erretzeari itxi; argia edo sua kendu.*
Aratusteak=*Garizuma aurretik egiten dan ospakizuna.*
Arkera=*Ardia altan dagoanean esaten da*
Armozua=*Goizean hartzen dan otordua, eguneko lehena.*
Arrastia=*Egueditik ilunabarrera doan denpora-tartea.*
Artzea=*Garia edo babak haizatuz garbitzeko erabilten dan otzara antzekoa.*
Atuna=*Marmitakoa egiteko erabiltzen dogun arraina.*
Atxurra=*Lurra zulotu, landu eta jorratzeko lanabesa.*
Atzamorra=*Atzazalekin narruazala igurtzeko gogoa.*
Baragarria=*Persona edo gauza arraroa, bitxia..*
Behar egin=*Onuragarri bat lortzeko ahalegina eskatzen dauan jarduna egin.*
Berakata=*Jatekoari bizitasuna emoteko erabilten dan ortuaria.*
Berkakerea=*Berba egiteko era.*
Berbotsa=*Bateratsu berba egitean entzuten dan ahopeko berba-zarata.*
Berenberegi=*Lehenagotik halan pentsauta egiten dana, apropos egiten dana.*

Bernak=*Belaunaren eta oinaren bitarteko soin-atala.*
Bihurria=*Gaiztakeriak edo bihurrikeriak egiten dituana.*
Burugogorra=*Eretxiz nekez aldatuko dana.*
Buztanikarea=*Buztan luze, dardarti eta papar grisdu txoria.*
Egundo=*Sekula be ez.*
Eho=*Garaua edo alea birrindu.*
Epertargia=*Eperdian gauez ikusteko moduko argitasun berezia daukan intsektua.*
Eskusaua=*Txiza eta kaka egiteko lekua.*
Etxetoa=*Etxe handia.*
Ezkaratza=*Jatekoa prestetako egokituta dagoan etxeko gela.*
Ferrila=*Trena dabilen bidea, bi errail paraleloz osatua.*
Firua=*Josteko edo ehunak egiteko erabilten dan ardilanazko, linozko... materia.*
Galarazo=*Zeozer egiten itxi ez, legez edo aginduz.*
Garoa=*Gau eta goizalde hotzetan, hezetasunagaitik lurrean, landaretan... eratzen diran ur-tantak.*
Guardasola=*Euritik babesteko erabilten dogun tresna.*
Hatsa=*Usain txar-txarra.*
Hatsura=*Ur sulfuroduna, hatsa izaten dauena.*
Igarri=*Ustearen edo intuizinoaren bidez zeozertaz konturatu.*
Ihartu=*Landareari bere hezetasuna eta berdetasuna joan.*
Ihiztokia=*Erreka-bazterreko lur bustia, lupetza.*

100 berba+definizioa

Ikoa=Azal berdea, morea edo baltzizkadun fruitua; mamia gorria eta hazi txikiz beterik daukana.

Indarbakoa=Indarrak ez daukana.

Ipizkia=Labea garbitzeko erabilten dan irakaz eginiko ginarrea.

Iretargia=Lurraren inguruan biraka dabilen satelite naturala.

Izartu=Lo dagoana bere egoeratik atera.

Izenburua=Nonori deitzeko, benetako izenaren orde ipinten jakon izen barria.

Izetu=Amataurik dagoana biztu.

Jaramon egin=Arreta jarri edo nonork esana kontuan izan.

Jesarri=Atsedena hartzeko eperdi-maminak aulki edo antzeko zeozeren gainean ipini.

Kakarroak=Garizumaren aurretik ospatzen dan hiru eguneko jaialdia

Katakuxea=Lepahoriaren familiako ugaztun haragijalea, paparrean orban zuria dauana.

Kirikolatza=Gorputza arantzaz beterik daukan ugaztun txikia.

Kobazuloa=Hatxetan berez egoten dan zulounea.

Koitadua=Bere zorigaitzagaitik besteengan lastima eragiten dauana.

Kortea=Baserri barruan abereak euki edo gordeteko lekua.

Kuartilua=Litro erdiko neurria.

Kurubioa=Erlearen antzeko intsektua, gehienetan baltzak eta batzuetan marra horiekin.

Laprast egin=Leku labanean oreka galdu.

Leia=Izozturiko ura.

Lez=Bardintasuna adierazoten dauan berbea da.

Lohi=Garbi ez dagoana.

Lotsorra=Erraz eta arin lotsatzen dana.

Lukia=Kanidoen familiako animalia, mustur luze, belarri tente eta buztan luze uletsuduna.

Madaria=Azal berdea, beilegia edo arrea eta barru zuria dauan fruitua.

Memeloa=Leloa edo adimen gitxikoa dana.

Mixarra=Basoetako animalia txikia; gehienetan ilegorria, buztan luzea eta lodia daukana.

Negauta=Oso kantsauta, lehertuta.

Oinaztua=Ekaitzetan, lerro bihurtikatu eta adarkatu bat eratzen dauan argialdi bizi eta laburra.

Okarana=Azala leun, mamina gozo eta kolore zuria edo gorrixkea daukan fruitu biribila.

Okila=Egurra zulatzeko moko gogorra daukan txoria.

Okotza=Gizakien arpegian, ahoaren azpiko aldea.

Olgau=Jolasaren bidez atsegin hartu, jolasean ibili.

Ortozik=Oinetakoak jantzi barik.

Ortuaria=Ortuan landatzen dan edozein landara mota.

Ostendu=Nonor edo zeozer ikusten ez dan tokian jarri.

Osterabe=Beste behin, atzera be.

100 berba+definizioa

Otordua=*Jateko ordua edo aldia.*

Porasuz=*Ekinarez ekinez, urteen edo zeozeren indarrez... adierazten dau.*

Potxingoa=*Euri-pozua, urez beteriko lur sakonune txikia.*

Satsa lez=*Asko, demasean, erruz.*

Satsa=*Animalien korotza, soloetan ongari natural lez erabilten dana.*

Sendia=*Aita-amak eta seme-alabak osatzen daben familia unidatea.*

Tangadea=*Forma biribila hartzen dauan edozein likidotako partikula.*

Tarraz=*Lurretik altzau barik; dandarrez, narras.*

Trokea=*Lurrazaleko sakonunea edo beherakada.*

Txibarroa=*Akaroen familiako parasittoa.*

Txikerra=*Ohiko neurrira edo tamainura heltzen ez dana.*

Txiriketan=*Oinez baino bizkorrago edo arinago ibili.*

Udagoiena=*Uda eta neguaren artean dagoan urte-sasoia.*

Ugaraxoa=*Ornodun urlehortar buztan bakoa, azala biguna eta leuna, eta atzeko hankak luzeak dituana.*

Ugazabea=*Zeozeren jaube dana; etxe, lantegi edo antzekoen buru dana.*

Ur handiak=*Ibai edo erreketako urak ganezka indar handiz egitea.*

Uriola=*Ibai edo erreketako urak ganezka indar handiz egitea.*

Urrin=*Erreferentziazko puntu biren arteko distantzia luzea dagoanean.*

Urteguna=*Jaiotegunaren ospakizunaren eguna.*

Usigi=*Haginka egin, haginakaz zauria egin.*

Zelai=*Gorabehera handi bakoa.*

Zelan=*"Zein modutan" edo "zein eratan" esan gura dau.*

Zemendia=*Urtearen hamakagarren hilea, abenduaren aurre-aurrean dagoana.*

Zila=*Sabelaren erdialdeko orban biribila, zulo txiki bat eratzen dauana.*

Zozpala=*Aizkorarekin egurra txikitzean urteten dan egur zatia.*

Zukua=*Uruna eta ura edo esnea nahastuta egiten dan ahia.*

Zuztarra=*Landaren organo hau lurrazpian hazten da, eta mineralak eta ura bertatik hartzen ditu.*

50 esaera: 5 berbatako 15 esaera

Abuztuko euria, ardaoa eta ezta
Abuztuan euri gitxi egiten dauenez, euria egitea asko estimetan da.

Arantza bako larrosik ez dago
Gauza guztiek daukie alde ona eta txarra.

Atxur bakotxak bere astea dauko
Danak dauka bere pare; beti aurkitzen da norberaren moduko pertsona bat.

Belea ez da baltzago egingo
Gauzak txarto doazanean, okerrago ezin dirala joan adierazoteko erabilten da.

Bururik ez daukanak, txapela sobran
Burubakoari ez jako ardurarik edo eginkizunik emon behar.

Dagoenean bonbon, ez dagoenean egon
Egoerea aproposa danean, aprobetxau egin behar da; ez danean, ordea, dagoanagaz konformau beharra dago.

Edurraren gaineko leia, edurraren deia
Edurra egin ostean leia bota ezker, barrero edurra dakar.

Egur eskarmentatua sugin ona da
Esperientziak erakusten deusku zelan jokatu egoera desbardinetan.

Etxean zer ikusi, ha ikasi

Umeak etxean ikusitakoa ikasten dau.

Ganorabakoaren etxean, goizeko zopa arratsean
Ganorarik ez dagoanean, edozer egiten da jateko zein beste edozertarako.

Goizeko behelainoa, eguerdiko denpora ona
Goizean behelainoa badago, eguerdian denpora ona egongo da.

Hodei gorri, haize edo euri
Hodei gorriak egon ezker, haizea edo euria dakar.

Jan bako ederrik ez dago
Lodi dagoanak asko jaten ez dauela esaten dauenean erabilten dan erantzuna da; asko jan ezker, gizendu egiten dala adierazoteko.

Lurrean dagoan arbolatik, dana egurra
Txarto dagoanari etorten jakoz arazorik gehien.

Zelango pare, karakola eta barea
Pertsona bi izaeraz alkarren antzekoak diranean esaten da.

50 esaera: 6 berbatako 15 esaera

Asto txarra ez da sekula errentzen
Asto txarragaz behar gitxiago egiten da, horregaitik minduteko aukera gitxiago dauka.

Behargin onarentzat ez dago erreminta txarrik
Behargin ona danak edozein modutara eta edozein tresnagaz egiten dau lan; behargin txarrak, ostera, beti ditu lan ez egiteko atxakiak.

Bostak eta iluna, txarria hilteko eguna
Neguko egunak sano laburrak izaten dira, eta txarriak orduantxe hilten dira.

Burua txapela ipinteko bakarrik ez da
Burua pentsetako be erabili behar da.

Bururik ez daukanak, hankak ibili behar
Zeozeren bila joan eta bertan ahaztu ezkerro, hankak erabili beharko ditugu bueltau eta berori hartzeko.

Eperdi bategaz ezin okupatu banku bi
Pertsona batek ezin ditu gauza bi aldi berean egin.

Euri-tangadak alperrari jotzen deutso lehenengo
Behargina alde batetik bestera ibiltzen danez, ez da konturatzen euria egiten dauenik be; alperra geldu egoten danez, bai.

Guk txarria gizendu eta harek jan
Behar txarra batzuek egiten dabe eta irabaziak beste batzuek hartu.

Guzur baten atzean beste lau datoz
Guzurra sinisgarria izan daiten, gehienetan beste guzur batzuek apaindu beharra dago.

Haizea, ura eta sua norbere eskupetik
Hiru elementuok ahal dala neurrian izan behar dira, hortik gora ezin diralako kontrolpean euki.

Itsurik txarrena, ikusi nahi ez dauena
Gauzak ikusi edo ulertu nahi ez dituanari esaten jako.

Jakin gura ez danik, esan ez
Sekretu bat gorde nahi danean, hobe inori esan ez

Jakituna sarritan isilik, ezjakina isildu ezinik
Zentzunaz berba egingo ez bada, hobe da isilik egon.

Luki zaharra, beti goiztar eta bizkor
Gauzak sasoiz egin ezkerro, hobeto aprobetxetan da denporea; geroko itxi ezkerro, estu eta larri ibili beharrean.

Pobre zeruko lore, aberatsa infernuko lebatza
Aberatsa baino, hobe da pobrea eta ona izatea.

50 esaera: 7 berbatako 10 esaera

Arotzaren etxean, otzara aulki; errementariarenean,
zotza burrunzi

*Norberaren etxean norberak egiten dituan gauzak ez dagozanean, edo
norberak dituan gaitasunak etxean erabilten ez diranean esaten da.*

Asto bati buztana kendu eta besteari ipini

Gauza bat konpontzeko beste bat izorratzen danean erabilten da.

Begi bik baino gehiago ikusten dabe lauk

Bakarrik baino, beste baten laguntzaz hobeto egiten dira gauzak.

Beheko suak aurrea berotu eta atzea hotzitu

Gauza guztiek daukie alde ona eta txarra.

Ehun txori hegaz baino, bat eskuan hoba

*Hobe da ziurra dana gitxi izan arren hartu, eta ez asko euki gura izatea,
sarritan ezer be barik gelditzeko arriskua dago eta.*

Esnerik ez bada katiluan, zeozer txarra ukuiluan

Arazoak konpontzeko euren jatorrira jo behar da.

Herriak bere legeak eta etxeak bere ohiturak

*Zoazan lekura zoazala edo bizi zaran lekuan bizi zarala, bertako lege eta
ohituretara egitea komenidu jatzu.*

Jente gaztearentzat dira lana, jana eta dantza

Gazte behin baino ez gara eta aprobetxau egin behar da.

Lehorraldian euri eta bustialdian eguzki, eskean beti
Beti eskatzen dogu faltan doguna.

Zein hagineta dan mina, han da mihina

*Norbera arduratzen da min emoten deusonaz eta horri konponbidea
topetan ahalegintzen da.*

50 esaera: 8 berbatako 10 esaera

Arrats gorri, goiz argi; goiz gorri, iluntze iturri
Arratsaldean zerua gorrizka dagoanean, hurrengo eguna argia izango da. Baina alderantziz gertatzen bada, hau da, zerua goizean gorrizka bada, iluntzean euria dakar.

Egunik luzeena San Juanena, gaurik luzeena Santa Luziarena

San Juan eguna da egunik luzeena udako solstizioaren inguruan izaten da eta. Negukoa, ostera, Santa Luzia inguruan da eta orduan izaten da gaurik luzeena.

Ez dok tontoa errotaria, artoan truke emoteko garia
Inork ez dau ezer debalde emoten.

Gitxi daukana baino, asko gura dauena da behartsu
Daukanagaz konformetan ez dana ez da inoiz zoriontsua izango.

Inork emoten dauen ogiagaz, ez dozu gosea kenduko
Ez da inoren esku itxi behar gure eguneroko ogia.

Ikusten ez dauan begiak ez dau negarrik egiten
Ikusten ez doguzan gauzak edo arazoak ez deuskue minik emoten.

Lagun handia baino errezago da lagun txikia harrapetea
Lagun onak ez deutsu hutsik egingo; hain lagun ona ez danak, ostera, arinago salduko zaitu.

Lanik ez egiteko, lan asko egin behar da
Buruari asko eragin behar jako lana errazteko edo lanik ez egiteko.

Norberarentzat gura ez dana, ez jako besteari emoten
Ez egin besteei zuri egitea gustauko ez litxakizuna.

Umeak geldi egon ezin eta zaharrak ibili ezin
Edade bakotxak egoera desbardina dakar, umetan lotu barik eta zahartzaroan mobidu ezinik.